

جغرافیا و توسعه شماره ۳۳ زمستان ۱۳۹۲

وصول مقاله: ۱۳۹۰/۷/۲۶

تأیید نهایی: ۱۳۹۱/۹/۱۴

صفحات: ۷۰ - ۵۵

ارزیابی نقش بازارچه‌های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرز نشین

مورد: بازارچه‌ی مرزی تمرچین پیرانشهر

دکتر میرنجف موسوی^۱

چکیده

نواحی مرزی (پیرامونی) به دلایل دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، توسعه‌نیافتگی و... تفاوت‌های فاحشی از نظر برخورداری از رفاه و توسعه با مراکز مرکزی دارند و ایجاد و فعالیت بازارچه‌ی مرزی می‌تواند باعث تعدیل رابطه‌ی یک‌سویه مرکز- پیرامون و بهبود رفاه منطقه‌ای گردد. این پژوهش به بررسی بازارچه‌ی مرزی شهرستان پیرانشهر در استان آذربایجان غربی با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی پرداخته است. جامعه‌ی آماری این تحقیق مشتمل بر کلیه پبله‌وران، بازرگانان و سایر دست‌اندرکاران بازارچه‌ی مرزی است که کارت پبله‌وری یا بازرگانی دریافت داشته‌اند که بر اساس آن حجم نمونه ۲۲۰ نفر انتخاب گردید و پرسشنامه بین آن‌ها توزیع شد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل تحلیل شبکه (ANP) و همچنین آمار استنباطی رگرسیون چندگانه استفاده شده است. نتایج مطالعات و بررسی حاکی از آن است که فعالیت و استقرار بازارچه‌ها در منطقه توانسته است در بسیاری از متغیرهای رفاهی از قبیل ایجاد اشتغال، تحرک شغلی مرزنشینان، افزایش درآمد، تأمین مایحتاج نیازهای ساکنان مرزنشین، تغذیه، بهداشت، مسکن و محیط زیست، بهبود نسبی ایجاد کنند. همچنین استقرار بازارچه از اقتصاد غیر رسمی در این منطقه تا حد زیادی کاسته است اما نتوانسته از خیل عظیم مهاجران روستایی به ویژه جوانان به شهر بکاهد. به علاوه، اینکه بازارچه‌ی تمرچین توانسته است امنیت نسبی از لحاظ اقتصادی در منطقه ایجاد کند. نتایج مدل رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد بین عوامل موجود در بازارچه‌ی مرزی تمرچین و شاخص‌های رفاه منطقه‌ای رابطه‌ی نسبتاً معناداری وجود دارد. یعنی ۳۷ درصد از رفاه منطقه‌ای ایجاد شده ناشی از بازارچه تمرچین است. کلیدواژه‌ها: مناطق مرزی، توسعه، رفاه، بازارچه‌های مشترک مرزی، تمرچین پیرانشهر.

مقدمه

از گذشته‌های دور مناطق مرزنشین به دلیل ناتوانی‌های بالقوه، جزء مناطق منزوی و محروم به حساب می‌رفت. بنابراین شهرهای واقع در این مناطق بسیار محدود و از توسعه‌ی پایینی برخوردارند. اما با جهانی شدن صنعت، تجارت، امور مالی و تغییرات در نظام بین‌المللی، تفکرات ژئواستراتژیک به‌سوی باورهای جغرافیای اقتصادی مرزها معطوف شد. به گونه‌ای که تحولات در کارکردهای مرز و نگرش به آن، به عنوان یک فرصت اقتصادی از سوی نظام‌های سیاسی حاکم، موجب افزایش جمعیت در مناطق مرزی شده و شرایط جدیدی را رقم زده است. این شرایط جدید، مرکز را وادار به تجدیدنظر در روابط خود با پیرامون کرده است (Pena, 2005:286-290).

رشد و رونق فعالیت‌های تجاری و بازرگانی در مرزها و یا مناطق مرزی تأثیرات مثبت و بسزایی در توسعه‌ی شهرهای مرزی گذاشت. به طوری شهرهای بزرگ و کوچک واقع در مناطق مرزی، هدف اصلی تأثیرات مرزی هستند. آن‌ها، نه تنها، موتورهای توسعه‌ی اقتصادی هستند، بلکه، مراکز نوآوری‌های فرهنگی، تحولات اجتماعی و تغییرات سیاسی می‌باشند (Knox&Marston, 1998:410).

علی‌رغم اینکه شهرهای مرزی از مناطق وابسته و برخوردار نمی‌باشند، اما به دلیل درآمد ناشی از داد و ستد یا ذخیره سازی کالاها این شهرها دارای اهمیت فراوانی هستند (Hansen, 1975:826). در این راستا ایجاد و گسترش بازارچه‌های مرزی یک استراتژی کلیدی در راستای کمک کردن به اقتصاد این نواحی و توسعه همکاری‌های اقتصادی و مبادلات بازرگانی میان کشورهای همسایه بوده است (محمودی، ۱۳۷۸: ۵۵). همکاری‌های بین مرزی و گسترش ارتباطات در دو سوی مرز در قالب ایجاد بازارچه‌های مشترک مرزی موجب می‌شود مناطق تجاری دو طرف مرز در یک

بازار ادغام شوند. گسترش بازارها منجر به رشد مراکز اقتصادی جدید در شهرهای مناطق مرزی می‌گردد، که البته از دیدگاه جغرافیای اقتصادی جدید، اگر مناطق مرزی جذابیت کامل را از طریق یکپارچگی و همکاری‌های بین مرزی به دست آورند، قدرت سایر بخش‌های تولیدی ممکن است کاهش یافته و مراکز توده‌سازی جدیدی در کنار مرزها جهت بهره‌برداری از آثار بخش ذخیره و تقاضای بین مرزی شکل گیرد. همچنین ممکن است مراکز قدیمی صنعتی فعالیت‌های اقتصادی خود را در اثر دسترسی پرهزینه به بازارهای خارجی از دست بدهند (Niebuhe&Stiller, 2002:8-9). در نظریه‌ی سیستم‌های جهانی والر اشتاین (۱۹۷۴)، مناطق مرزی و شهرهای واقع در آن با گسترش فعالیت‌ها و ایجاد بازارچه‌های مرزی مواد خام و اولیه مناطق مرکزی را که قلب اقتصادی و سیاسی محسوب می‌شوند، تأمین می‌نمایند و همچنین پیشرفت‌های اجتماعی و اقتصادی همه‌ی مناطق تحت تأثیر نقش و جایگاه آن‌ها در سیستم می‌باشد. اگر ارتباطات تجاری بلندمدت و سرمایه‌گذاری‌ها وجود داشته باشد، توسعه‌ی مناطق مرزی و شهرهای واقع در آن در شرایط جهانی شدن ممکن است آسان تر شود. بنابراین شهرهای مرزی در اثر همکاری‌های بین مرزی نه تنها در فرایند جهانی شدن در حاشیه قرار نمی‌گیرند بلکه موقعیت آن‌ها ویژه‌ارتباطی می‌شود (موسوی، ۱۳۸۸: ۴۱). بنابراین همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی، از شناخته‌ترین روش‌های توسعه‌ی اقتصادی مناطق مرزی به‌شمار می‌رود (محمودی و فخرفاطمی، ۱۳۸۴: ۵۵). که منجر به ایجاد همگرایی بین مرکز و پیرامون می‌شود؛ در صورت توفیق، نگاه جمعیت مرزنشین به سمت درون و همگرایی معطوف می‌شود، که خود باعث توسعه‌ی فضایی مناطق مرزی خواهد شد (عندلیب، ۱۳۸۰: ۳۵). همچنین، ساختارهای خاص اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نقاط مرزی ایجاب

بررسی قرار دهد. اهداف فرعی دیگر نیز شامل تأثیر بازارچه بر مهاجرت، پدیده‌ی قاچاق کالا و سرمایه‌ی اجتماعی در منطقه است.

مبانی نظری تحقیق دیدگاه‌های مربوط به امنیت و توسعه در مناطق مرزی

نگرش نخست، قائل به انجام توسعه در بستر امنیت در مناطق مرزی می‌باشد. معتقدان به این دیدگاه، تحقق امنیت را شرط لازم و مقدم بر تحقق توسعه می‌دانند. در چنین حالتی امنیت زمینه‌ساز استقرار فعالیت‌ها و سکونتگاه‌ها با توجه به مزیت مکانی آن‌ها است. مکان‌گزینی صنایع، تأسیسات و طرح‌های توسعه نیاز به فضاها و مکان‌های امن دارد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۵۶). نگرش دوم، معتقد به تحقق امنیت از طریق توسعه است. در این دیدگاه توسعه نیافتگی عامل اصلی ناامنی است. بر این اساس برای تحقق امنیت در مناطق مرزی ابتدا باید توسعه به آن مناطق وارد شود و سپس نتایج توسعه، در تحقق و استقرار امنیت کمک کند (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۹۳). نگرش سوم، قائل به درک متقابل توسعه و امنیت است. در این نگرش، عقیده‌ی غالب بر آن نیست که امنیت و توسعه بر یکدیگر مقدم‌اند، بلکه ارتباط هم‌عرض و هم‌سنگ توسعه و امنیت برای آن حایز اهمیت است (عندلیب، ۱۳۷۹: ۱۳). بر اساس این سه دیدگاه امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه‌ای مستقیم و دو سویه با یکدیگرند. به عبارتی توسعه و امنیت تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند به گونه‌ای که هر اقدامی در فرآیند تحقق توسعه و رفاه ساکنان مناطق مرزی تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت آن منطقه و به تبع آن امنیت ملی دارد و بالعکس. بدین ترتیب، مناطقی که از شاخص‌های بالای توسعه برخوردارند از ضرایب امنیتی بیشتری نسبت به مناطق توسعه‌نیافته-تر برخوردارند.

می‌کند که استراتژی کلان توسعه این مناطق بر اساس حداکثر استفاده از امکانات موجود تنظیم شود، به گونه‌ای که آثار مثبت آن بتواند آثار سوء ناشی از مهاجرت و تخلیه نقاط مرزی و رواج معاملات غیرمرزی را تحت تأثیر قرار دهد. شکوفایی این توانمندی‌ها و استعدادهای بالقوه‌ی مناطق مرزی و افزایش عمران و آبادانی این مناطق از حداقل‌هایی است که می‌تواند بسیاری از معضلات و مشکلات نقاط مرزی را حل نماید. از این رو ایجاد این بازارچه‌ها را باید گام مهمی در نهادین کردن این گونه تجارت‌ها تلقی کرد. منطقه‌ی مرزی پیرانشهر نیز متأثر از موارد یاد شده به منطقه‌ای محروم و منزوی تبدیل شده است که ایجاد بازارچه‌ی مرزی مشترک ترمچین را می‌توان پاسخی به ارتباط‌های قومی، فرهنگی و معنوی مشترک و پیوندهای عمیق تاریخی دو ملت ایران و عراق و توسعه‌ی اقتصادی این منطقه‌ی محروم و توسعه‌نیافته‌ی مرزی دانست که در نوع خود عامل تحولی بنیادی در ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین و افزایش درآمد مردم منطقه است. تحقیق حاضر بر آن است که نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه‌ی جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی زندگی ساکنان مناطق مرزی پیرانشهر را مورد بررسی قرار دهد. بنابراین هدف این مطالعه سنجش و شناسایی آثار فعالیت بازارچه‌ی مرزی ترمچین پیرانشهر بر توسعه و وضعیت رفاهی مرزنشینان ساکن در این ناحیه، همچنین طرح مشکلات و ارائه‌ی پیشنهادهای راهکارهای عملی در این زمینه است. به عبارت دیگر تحقیق بر آن است که ضمن بررسی عملکرد این بازارچه، آثار جانبی فعالیت آن را بر سایر متغیرهای اقتصادی و رفاهی نظیر ایجاد درآمد، اشتغال، تأمین کالاهای مورد نیاز، تغذیه، بهداشت، اوقات فراغت، مسکن، محیط، همچنین آثار آن بر متغیرهای اجتماعی از جمله ایجاد ثبات و امنیت در مناطق مرزی، تحرک شغلی افراد منطقه را مورد

نظریه‌های مرتبط با نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه‌ی مناطق مرزی

بر اساس نظریه‌ی "قطب رشد"، رشد به‌طور همزمان در همه جا ظاهر نمی‌شود بلکه در قطب‌ها یا مراکز خاص ظاهر شده و سپس از طریق فعل و انفعالاتی خاص، آثار نهایی خود را بر کل اقتصاد نمایان می‌سازد. نحوه‌ی عمل مدل‌های قطب رشد، به این صورت است که ابتدا اثر قطبی شدن در مراحل اولیه‌ی توسعه ظاهر شده و موجب می‌گردد که رشد سریعی در قطب‌های رشد صورت گرفته و موجب واگرایی بین مناطق شود. سپس در مراحل بعدی توسعه و پس از این که قطب‌های رشد به اندازه کافی متمرکز و قوی شدند، رشد آن‌ها به سایر مناطق به تدریج پخش می‌گردد و در نهایت موجب همگرایی و از بین بردن نابرابری می‌شود (صباغ‌کرمانی، ۱۳۸۰: ۲۴۷-۲۴۶). بنابراین مهم‌ترین عاملی که در ارتباط با تعادل و عدم تعادل‌های منطقه‌ای میان مناطق می‌تواند نابرابری‌های منطقه‌ای را به حداقل ممکن رساند، همکاری‌های بین‌المللی بین دو کشور است (Kratke, 1998: 631-641). به گونه‌ای که کاهش شکاف توسعه بین شهرهای مناطق مرکزی و مناطق مرزی تنها از طریق به‌کارگیری سیاست‌های گسترش همکاری‌های بین‌المللی و روابط بین مرزی امکان‌پذیر است (Petraikos & Economou, 2007: 1). در این ارتباط ایجاد بازارچه‌های مرزی را می‌توان در راستای گسترش همکاری‌های منطقه‌ای تلقی کرده و به عنوان بخشی از یک راه‌حل اقتصادی برای کاهش بحران‌های منطقه‌ای، ایجاد کننده‌ی ثبات در مناطق مرزی و گسترش فعالیت‌های تولیدی و تجاری در نظر گرفت. به این طریق می‌توان رفاه حاصل از تجارت را در این نواحی که از محرومیتی مضاعف نسبت به سایر نقاط کشور برخوردارند، فراهم کرد (دفتر مطالعات اقتصادی، ۱۳۸۱: ۱۱). با این حال و بر اساس نظریه‌ی مرکز-

پیرامون، مرزهای بین‌المللی کشورها به خاطر الگوی فضایی جدا شده که به دلیل وجود مرزها می‌باشند یکی از موانع در برابر بهبود مناطق پیرامونی هستند. علاوه بر این نبود زیرساخت‌های حمل و نقل مناسب در مناطق پیرامونی و مرزی پیشرفت این مناطق را کاهش می‌دهد.

به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران فرایند یکپارچگی و همکاری‌های بین مرزی، نظم اقتصادی و توسعه‌ی فضایی مناطق مرزی را تغییر می‌دهد. شهرهای نواحی مرزی که اغلب در مناطق پیرامونی قرار دارند و به لحاظ اقتصادی شرایط نامساعدی دارند، در اثر همکاری‌های بین مرزی، این شهرها نقطه ارتباط کشورها با یکدیگر از نظر زیرساخت‌های حمل و نقل و سرمایه‌گذاری‌های ارتباطی عمل می‌کنند. همکاری بین مرزی موجب رونق و جمعیت‌پذیری و جذب سرمایه‌گذاری‌ها در این شهرها می‌گردد و اهمیت استراتژیکی این شهرها و تبدیل شدن آن‌ها را به مراکز اقتصادی را آشکار می‌سازد؛ و تصمیم‌گیران سیاسی را به تجدیدنظر در روابط خود با این شهرهای مرزی و پیرامونی وادار می‌کنند، تا زمینه‌ی توسعه و رشد این شهرها و مناطق پیرامونی را فراهم سازد. در واقع این شهرها به عنوان دروازه‌های اصلی ورودی کشورها به نواحی بین‌المللی هستند و می‌توانند به مناطق ارتباطی مهمی بدل شوند (Vander & Boot, 1995: 75-94). در این راستا بازارچه موجب خروج شهرهای مرزی از انزوای جغرافیایی، گسترش زیرساخت‌های منطقه، توسعه‌ی روستایی و تثبیت جمعیت در شهرهای مرزی خواهند شد (محمدی و فخرطامی، ۱۳۸۴: ۷۶-۵۵). همچنین آثار یکپارچگی و تغییرات در دسترسی به بازار نقش اساسی در توسعه‌ی این شهرهای مناطق مرزی داشته است به‌صورتی که آثار آن از تئوری‌های پیش‌بینی شده بیشتر بوده است (Niebuhr, 2005: 28). اندازه

۰/۹۲ برای کل مؤلفه‌ها بوده است. برای پردازش و تحلیل فازی رابطه شاخص‌های وضعیت موجود بازارچه و شاخص‌های رفاه و توسعه از نرم‌فزارهای Excel, SPSS, fs/QC استفاده شده است. در نهایت برای اولویت‌بندی شاخص‌های تأثیرگذار در رفاه و توسعه منطقه از مدل تحلیل شبکه (ANP) استفاده شده است.

متغیرهای تحقیق

متغیر تابع رفاه و توسعه، متغیر مستقل بازارچه‌ی مرزی تمرچین می‌باشد که شامل شاخص‌های اشتغال (حمل و نقل قانونی بار، تحرک شغلی، رضایت شغلی، نرخ رشد اشتغال، اشتغال پایدار)، درآمد (نرخ رشد درآمد، میزان پایداری درآمد، متناسب بودن میزان درآمد با میزان هزینه‌ها)، تأمین کالاهای ضروری (میزان کالاهای صادراتی و وارداتی)، امنیت اقتصادی (امنیت مالی، امنیت سرمایه، امنیت در نوع مبادلات)، امنیت اجتماعی (امنیت جانی، ایجاد محیطی امن، امنیت شغلی)، سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، صمیمت، روابط خویشاوندی و دوستی، همگرایی بین اقوام)، بهبود کیفیت زندگی (بهداشت، تغذیه، فراغت، مسکن)، جلوگیری از مهاجرت و کنترل قاچاق کالا می‌باشد.

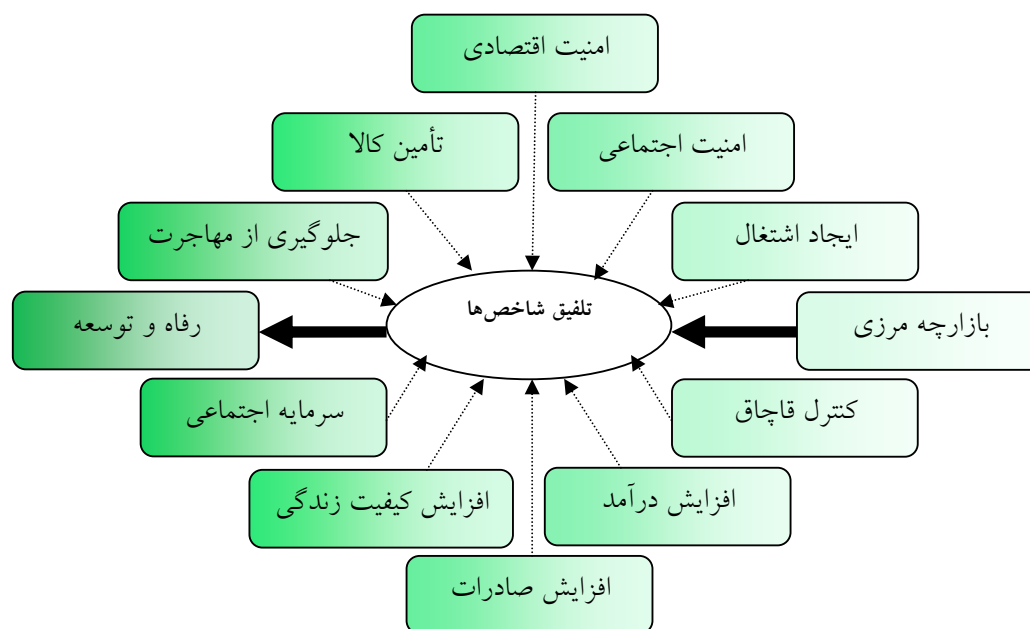
بازارچه‌های مناطق مرزی و فاصله‌ی نزدیک شهرهای مرزی بر شهرهای بزرگ نیز از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تجارت‌های بین مرزی و گسترش توسعه‌ی اقتصادی و منطقه‌ای است (Topalolou & Petrakos, 2006: 30). بنابراین می‌توان گفت بازارچه‌های مرزی به عنوان یک عامل سیاست‌گذاری توسعه‌ای و توسعه‌آفرینی، تأمین‌کننده رفاه این مناطق می‌باشند که تأثیر مستقیمی بر امنیت ملی دارد.

فرضیه تحقیق

بازارچه‌ی مرزی تمرچین شرط علی لازم برای توسعه و رفاه مناطق مرزنشین پیرانشهر است.

مواد و روش‌ها

بر اساس مؤلفه‌های مورد بررسی، نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن مبتنی بر رویکرد فازی است. کل جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر ۷۰۰۰ نفر است. حجم نمونه‌ی تحقیق مشتمل بر کسانی است که به فعالیت در بازارچه‌ی مرزی مشغولند. در نهایت با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۲۲۰ نفر انتخاب شد. اطلاعات مورد نیاز از منابع کتابخانه‌ای، مؤسسات و سازمان‌های ذیربط و در بخش پیمایشی از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده همراه با مشارکت جمع‌آوری شده است. تعیین پایایی پرسشنامه از طریق آزمون آلفای کرونباخ بوده که میانگین پایایی به دست آمده

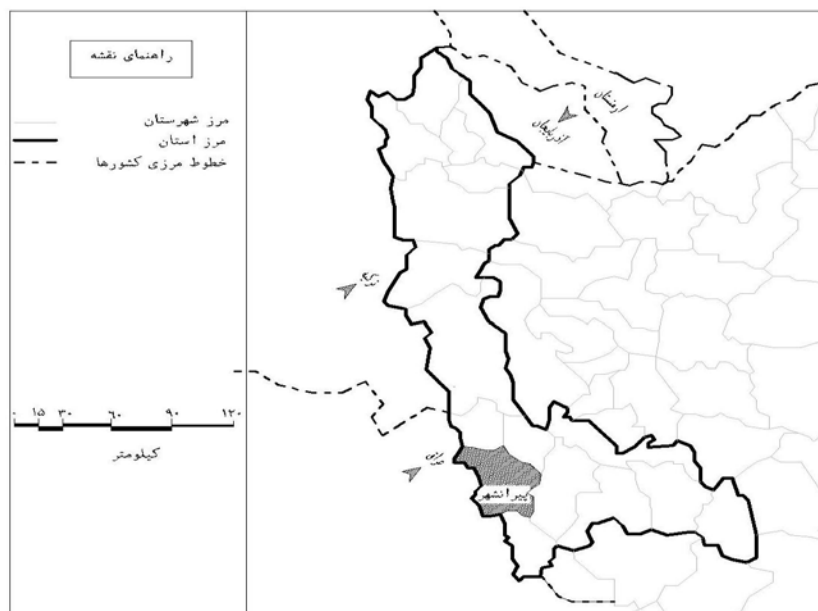
نمودار ۱: مدل تحلیلی ارتباط مؤلفه‌های بازارچه‌های مرزی با توسعه و رفاه مرزنشینان

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۰

معرفی اجمالی بازارچه‌ی مشترک مرزی تمرچین پیرانشهر

استان آذربایجان غربی با دو کشور ترکیه و عراق دارای مرز مشترک است. مرزهای عراق به علت تحمیل جنگ هشت ساله این کشور به ایران باعث شد تا مرزنشینان ایران زیاد تحت تأثیر تحولات آن سوی مرزها قرار نگیرند. اما با پایان جنگ تحمیلی این موضوع روند رو به مثبت گرفت. همین امر متأثر از یک جریان خاص دوطرفه است که در قالب بازارچه‌ی مرزی تمرچین در جنوب غربی آذربایجان غربی خودنمایی می‌کند. این بازارچه در ۱۱ کیلومتری شهرستان پیرانشهر در نقطه‌ی مشترک مرزی بین ایران و عراق در محل روستای تمرچین واقع گردیده که به دلیل حساسیت جغرافیایی، اقتصادی و امنیتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و به همین دلیل در زمره بازارچه‌های امنیتی استان قرار گرفته است و سهمیه‌ی پیمان ارزی آن ۲۰ میلیون دلار می‌باشد. این بازارچه

در سال ۱۳۷۴ افتتاح گردیده و با داشتن مساحتی برابر ۲۵ هزار مترمربع دارای ۳۶ غرفه می‌باشد. بازارچه دارای ساختمان اداری، بانک، سالن غذاخوری، باسکول، آب و برق و تلفن می‌باشد. عمده کالاهای صادراتی این بازارچه سیمان، صنایع فلزی، میلگرد، مواد غذایی، بیسکویت، لوازم برقی، لوازم صنعتی، مصالح ساختمانی، سیب درختی، آلو، هلو، فرش ماشینی، نوشابه، شیشه و... می‌باشد، همچنین عمده کالاهای وارداتی نیز شامل ماشین‌آلات سنگین و قطعات و لوازم آن‌ها، لوازم صوتی و تصویری و سایر لوازم خانگی است. با عنایت به آمار و ارقام موجود و مقایسه‌های انجام شده از نظر ارزشی، از کل صادرات بازارچه‌ای کشور ۱۹/۸ درصد آن مربوط به صادرات بازارچه مرزی تمرچین بوده که از نظر حجم و ارزش در بین بازارچه‌های مرزی کشور رتبه‌ی اول را به خود اختصاص داده است (جعفری، ۱۳۸۵: ۸).

نقشه ۱: موقعیت شهرستان پیرانشهر در استان آذربایجان غربی
 مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

شکل ۱: موقعیت شهر پیرانشهر و بازارچه مرزی تمرچین
 مأخذ: www.earth.google.com; 2011

یافته‌های تحقیق

بررسی ویژگی‌های جمعیتی

شهر پیرانشهر بر اساس سرشماری سال ۱۳۴۵ دارای ۴۸۴۸ نفر جمعیت بوده که با نرخ رشد ۸/۱ به ۱۰۵۷۲ نفر در سال ۱۳۵۵ افزایش یافته است. بررسی

نرخ رشد جمعیت طی سال‌های مختلف ۹۰-۱۳۴۵ نشان می‌دهد این شهر همواره دارای رشد جمعیت مثبت بوده است. همچنین طی سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ بیشترین نرخ رشد جمعیتی را تجربه کرده است (جدول ۱).

جدول ۱: تغییرات جمعیتی شهر بیرانشهر طی دوره‌های سرشماری ۱۳۴۵-۹۰

سال سرشماری	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
جمعیت	۴۸۴۸	۱۰۵۷۲	۱۳۴۶۵	۳۳۸۰۵	۵۹۷۲۱	۶۹۰۴۹
نرخ رشد جمعیت	۸/۱	۲/۴۴	۹/۶۴	۵/۸۵	۱/۴۶	

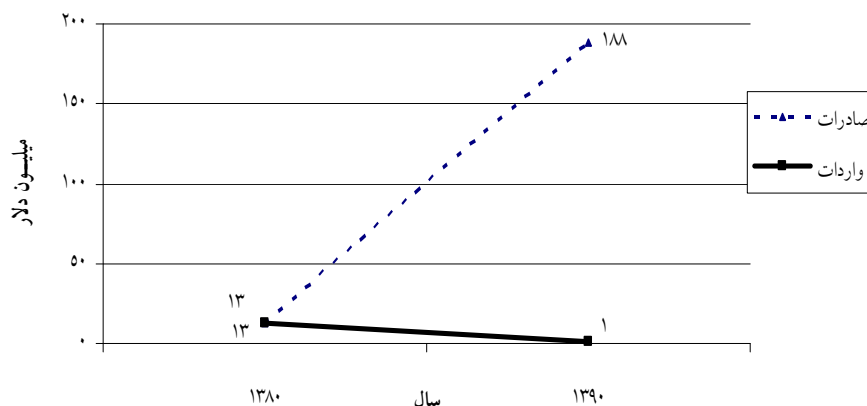
مأخذ: مرکز آمار ایران، ۹۰-۱۳۴۵.

بازارچه‌های مرزی با اعطای تسهیلات دولتی به ساکنان مناطق مرزی روی مؤلفه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی اثر بسیار خوبی خواهد داشت و کاملاً مشخص است که باعث افزایش تولید، سرمایه‌گذاری و درآمد حاشیه‌نشینان مرزها خواهد شد. در این تحقیق مهم‌ترین شاخص اقتصادی که اکثر متغیرهای اقتصادی بازارچه مرزی تمرچین را تحت تأثیر قرار می‌دهد میزان صادرات و واردات (ورودی و خروجی کالا) می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد میزان صادرات کالا از بازارچه مرزی تمرچین از ۱۳۳۱۲۵۷۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰ با نرخ رشد ۳۰/۳ درصد به ۱۸۸۲۴۹۸۳۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است در حالی که میزان واردات از ۱۳۷۶۴۱۵۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰ با نرخ رشد ۲۱/۶- درصد به ۱۲۰۱۶۱۸ میلیون دلار کاهش یافته است و این روند نزولی تأثیر مستقیمی بر افزایش نرخ تورم و همچنین افزایش هزینه‌های جابجایی کالا داشته است (نمودار ۲).

شهر بیرانشهر در دهه‌ی اخیر در پی تحولات ملی و منطقه‌ای به صورت دوره‌ای تأثیرات متفاوتی از مرز و بازارچه‌های مرزی پذیرفته است. با اینکه قسمت عمده‌ی تصمیم‌گیری و مدیریت بازارچه‌ها خارج از محدوده‌ی اختیارات مدیریت محلی است، ولی تأثیرات فضایی آن در سکونتگاه‌های منطقه‌ای و محلی مرزها به عنوان گلوگاه ورود و خروج کالا بسیار زیاد بوده است. این تأثیرات به صورت شکل‌گیری مراکز تجاری و مالی گوناگون همچون پاساژها و بانک‌ها، تغییر نقش شهر از اداری-سیاسی به تجاری و بازرگانی، گسترش سهم حمل و نقل، رشد شاغلان بخش خدمات به خصوص شاغلان بخش تجاری و نظایر این‌هاست.

تحلیلی بر تأثیرات بازارچه مرزی تمرچین بر شاخص‌های توسعه

بازارچه‌های مرزی دارای تأثیرات و کارکردهایی در زمینه‌ی اقتصادی در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی هستند. گسترش روابط تجاری و ایجاد اشتغال در

نمودار ۲: میزان صادرات و واردات کالا در بازارچه مرزی تمرچین

مأخذ: موسوی، ۱۳۸۸: ۹۷

با توجه به روند تحولات اقتصادی و متکی بودن بازارچه به مبادلات ارزی، پاسخگویان میزان امنیت مالی و سرمایه و همچنین امنیت در نوع مبادلات (چک، ...) را به طور متوسط ۵۳/۷ درصد ذکر کرده‌اند. اما با این حال فعالیت‌های بازارچه‌ی مشترک مرزی تمرچین در منطقه به عنوان یکی از ابزارهای توسعه و ارتقای سطح معیشت و وضعیت رفاهی مرزنشینان، تا حدی توانسته رفاه نسبی را در این منطقه ایجاد کند. یافته‌ها نشان می‌دهد کیفیت زندگی مرزنشینان بهبود پیدا کرده است و در شاخص‌های مختلف بهداشت ۶۱ درصد، مسکن ۶۵ درصد و تغذیه ۲۵ درصد بهبود یافته است. همچنین در شاخص کنترل قاچاق و مبادلات غیررسمی، تدوین قوانین و مقررات مبادله کالا، افزایش کنترل ورود و خروج، کنترل راه‌های حاشیه‌ای بازارچه، استقرار گمرک در درب ورود و خروج بازارچه... تا حد زیادی باعث شده است که این نوع فعالیت‌های غیررسمی کاهش چشمگیری داشته باشند. یافته‌های میدانی نیز نشان می‌دهد پاسخگویان میزان کنترل اقتصاد غیررسمی را بسیار چشمگیر ارزیابی کرده‌اند به گونه‌ای که با اجرای این قوانین و مقررات به میزان ۵۴/۲ درصد در کنترل مبادلات غیررسمی بهبود حاصل شده است.

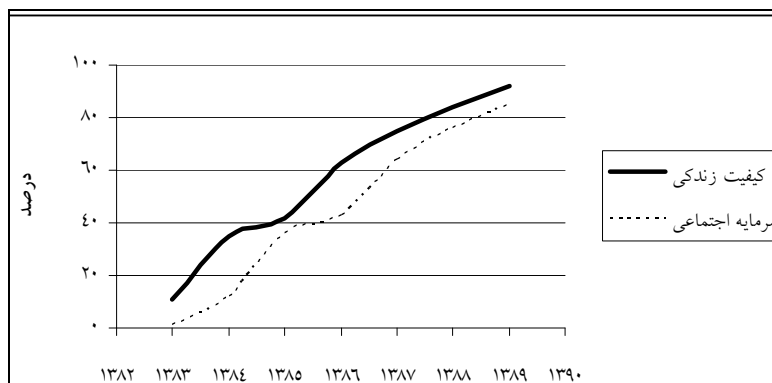
در ارتباط با سایر شاخص‌های کیفیت زندگی مانند اوقات فراغت، با توجه به اینکه مناطق مرزی به عنوان مناطق پیرامونی از مناطق مرکزی فاصله‌ی زیادی دارند و در زمینه زیرساخت‌ها و تسهیلات رفاهی سرمایه‌گذاری‌های کلان صورت‌نگرفته است این مناطق صرفاً به عنوان مناطقی تجاری شناخته شده‌اند، البته مناطق تجاری که نیاز به سرمایه‌گذاری کلان در انجام مبادلات تجاری دارد. در نتیجه مناطق مرزی در زمینه‌ی اوقات فراغت به ویژه در جذب جمعیت و همچنین در زمینه‌ی اشتغال جوانان موفق عمل نکرده است. همچنین با این شرایط، تأمین نیازمندی‌های کالایی مردم مرزنشین نیز دچار مشکل شده است به گونه‌ای

همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد بازارچه تمرچین با ۶۳/۸ درصد بیشترین سهم از ارزش صادرات کالا را به خود اختصاص داده است. به طوری که از مهم‌ترین دلایل این افزایش صادرات را می‌توان ارزش دلاری کالا، اولویت در انجام امور کالاهای صادراتی در گمرک در مقابل کالاهای وارداتی، حذف عوارض ویژه از برخی کالاهای صادراتی، افزایش ساعات فعالیت گمرک تمرچین و موافقت با صادرات کالا با کارت بازرگانی در گمرک تمرچین ذکر کرد. همچنین از مهم‌ترین کالاهای صادراتی می‌توان به کالاهای صنعتی، سیب درختی، مصنوعات پلاستیکی و ملامین، میوه‌های تازه، سیمان، بیسکویت، مصالح ساختمانی، پارافین، کالای کشاورزی، محصولات فلزی، آب میوه و کنسانتره، شیشه و آئینه، لوازم و قطعات وسائل نقلیه، روغن و گریس، فرش ماشینی، ظروف مسی و آلومینیومی، خرما، تازه، نوشابه و آب معدنی، کاشی، سرامیک و فولاد اشاره کرد که به مقصد عراق، ترکیه، ترکمنستان، آذربایجان، فدراسیون روسیه، ونزوئلا، ارمنستان، بلغارستان، ایتالیا، هلند، اکراین، پاکستان، آلمان و آمریکا صادر می‌شوند. با توجه به این شرایط، ورود بیش از ۱۹۰۰ نفر در روز به این بازارچه، دارا بودن مجوز کارت تردد مرزی برای بیش از ۴۰۰۰ نفر جهت جابجایی کالاهای وارداتی و صادراتی، ورود بیش از ۲۵۰ کامیون در روز به گمرک تمرچین، شکل‌گیری تعاونی‌های پیلهوران، و... نشان از نقش بارز این بازارچه در گسترش فعالیت‌های اقتصادی و افزایش میزان اشتغال مستقیم و غیرمستقیم و همچنین افزایش درآمد ساکنین می‌باشد. بر اساس یافته‌های میدانی ۷۲/۸ درصد از ساکنان معتقدند این بازارچه بر افزایش اشتغال ساکنان تأثیرگذار بوده است.

بررسی‌های امنیت اقتصادی نشان می‌دهد عامل مرز نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان امنیت اقتصادی دارد، به گونه‌ای که سرمایه‌گذاری‌های کلان در مناطق مرزی کمتر صورت می‌گیرد و بیشتر سرمایه‌گذاری‌ها در زمینه‌ی صادرات و واردات کالا می‌باشد. همچنین

مناسبی جهت بهبود تسهیلات و امکانات انجام نشده است. همچنین در ارتباط با شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی یافته‌ها نشان می‌دهد این شاخص‌ها رابطه‌ی مستقیمی با کیفیت زندگی ساکنان دارد زیرا از آن جایی که شاخص‌ها سرمایه‌ی اجتماعی با میزان اعتماد، صمیمیت، همبستگی و... سنجیده می‌شود هرگاه این میزان‌ها بهبود پیدا کنند در زمینه‌های امنیت اجتماعی و حتی امنیت اقتصادی (قبول چک و...) شاهد بهبود نسبی می‌باشیم (نمودار ۳). در این ارتباط ۷۱ درصد از پاسخگویان نقش بازارچه را در افزایش ارتباط، اعتماد، صمیمیت و نزدیکی اقوام به یکدیگر در سطح بالا و ۶۳ درصد نیز نقش بازارچه را در افزایش سطح امنیت اجتماعی و امنیت اقتصادی در سطح بالا ارزیابی کردند.

که بازارچه‌ی تمرچین در تأمین کالاهای مورد نیاز آن‌ها تأثیر مثبتی نداشته است. یافته‌های میدانی نشان می‌دهد بیش از ۹۰ درصد از پاسخگویان میزان تأمین کالاهای مورد نیاز را در سطح پایین و بیش از ۷۰ درصد نیز میزان اوقات فراغت در بازارچه مرزی تمرچین را در حد کم ارزیابی کرده‌اند. در نتیجه می‌توان گفت مجموعه‌ای از این عوامل منجر به افزایش میزان مهاجرت مرزنشینان به شهرهای مناطق مرکزی شده است. بررسی‌های میدانی در ارتباط با امکانات و کمبودهای بازارچه نشان می‌دهد بیش از ۸۰ درصد پاسخگویان تسهیلات رفاهی در بازارچه را در سطح پایین ذکر کرده‌اند از آن جایی که امکانات رفاهی یکی از عوامل اصلی رونق بازارچه‌ها است در این زمینه در بازارچه‌ی مرزی تمرچین برنامه‌ریزی‌های

نمودار ۳: رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در بازارچه مرزی تمرچین

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۰

مرزی تمرچین بر محدوده‌ی استقرار خود یعنی روستای مرزی تمرچین چندان چشمگیر نیست اما این بازارچه تأثیرات کالبدی فراوانی بر شهر پیرانشهر داشته است. به گونه‌ای که این تأثیرات را در تغییرات سیمای شهری پیرانشهر با احداث مراکز بزرگ تجاری با بعد خدمات‌رسانی ملی (بازار فروش کالا در سراسر کشور)، گسترش مراکز پذیرایی همچون هتل و رستوران و ... می‌توان دید.

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که بازارچه‌ی تمرچین در توسعه‌ی منطقه نقش مؤثری داشته است. به‌طور کلی بارزترین اثر مستقیم بازارچه را می‌توان در کالبد شهر مشاهده کرد. تأثیرات دیگر آن را نیز می‌توان در تحولات اشتغال در بخش غیررسمی صادرات و واردات کالا و به‌کارگیری حجم وسیعی از جوانان جویای کار در این زمینه و ورود تعداد زیادی مسافر که برای خرید و فروش به این شهر سفر می‌کنند، بررسی کرد. در نتیجه باید گفت اگرچه میزان تأثیرات بازارچه

جدول ۲: تعداد و درصد فراوانی مطلوبیت یا عدم مطلوبیت شاخص‌های توسعه

شاخص	فراوانی	درصد فراوانی	شاخص	فراوانی	درصد فراوانی
امنیت اقتصادی	۱۰۵	۵۳/۷	کیفیت زندگی	۱۲۲	۶۳/۴
افزایش صادرات	۱۱۹	۶۸/۲	ایجاد اشتغال	۱۲۸	۷۲/۸
سرمایه اجتماعی	۱۱۶	۷۱	امنیت اجتماعی	۸۱	۵۳/۶
کنترل قاچاق	۹۵	۵۴/۲	کنترل مهاجرت	۷۱	۴۳/۱
تأمین کالا	۵۹	۳۲	افزایش درآمد	۱۱۰	۵۶/۷
رفاه منطقه‌ای	۵۸/۴۳				

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده، ۱۳۹۰

بررسی نقش بازارچه‌ی تمرچین بر شاخص‌های توسعه

داده‌های تجربی ناظر بر رابطه‌ی فازی دو مجموعه‌ی بازارچه مرزی و توسعه و رفاه منطقه‌ی مرزی دلالت بر آن دارد که شاخص سازگاری بین این دو مجموعه برابر ۰/۸۳۷ است. این ارزش نشان می‌دهد که فقط ۸۳ درصد شاخص‌های مورد مطالعه این ادعا را تأیید می‌کنند که بازارچه‌ی مرزی شرط لازم برای توسعه و رفاه مناطق مرزی پیرانشهر است. بر این اساس، با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت بازارچه‌ی مرزی شرطی "همیشه لازم" برای توسعه و رفاه مناطق مرزی است. شاخص پوشش بین دو مجموعه برابر با ۰/۷۸ است. این مقدار بیانگر اهمیت تجربی بازارچه‌ی مرزی برای توسعه و رفاه منطقه مرزی است. شواهد موجود دلالت بر آن دارد که ۷۸ درصد از فضای توسعه و رفاه منطقه‌ی مرزی پیرانشهر توسط بازارچه‌ی مرزی پوشش داده

شده است (جدول ۳). برای بررسی میزان تأثیرگذاری بازارچه‌ی مرزی تمرچین بر شاخص‌های توسعه و رفاه منطقه‌ای از مدل رگرسیون چندگانه استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد بین عوامل موجود در بازارچه مرزی تمرچین (شاخص‌های سال ۱۳۹۰) و شاخص‌های رفاه منطقه‌ای (مطالعات میدانی) رابطه نسبتاً معناداری وجود دارد به گونه‌ای که در تعداد زیادی از شاخص‌ها، بازارچه نقش مؤثری در رفاه منطقه‌ای ایجاد کرده است. ضریب R^2 تصحیح شده نشان می‌دهد مقدار رابطه ۰/۳۷ بوده است. یعنی ۳۷ درصد از رفاه منطقه‌ای ایجاد شده در منطقه مرزی ناشی از بازارچه‌ی مرزی تمرچین است (جدول ۴). جدول (۵) تحلیل واریانس معنی‌دار بودن شاخص‌های موجود بازارچه تمرچین در سال ۱۳۹۰ و شاخص‌های رفاه منطقه‌ای را تأیید می‌کند.

جدول ۳: تحلیل علی روابط دو بازارچه‌ی مرزی و توسعه و رفاه پیرانشهر

Analysis of Necessary Conditions			
Outcome variable: توسعه و رفاه			
Conditions tested:	Consistency	Coverage	Combined
بازارچه مرزی	0.83702	0.78090	0.79780

مأخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۰

جدول ۴: آماره‌های تحلیل رگرسیون شاخص‌های بازارچه و رفاه منطقه‌ای

خطای معیار	ضریب تبیین تعدیل شده	ضریب تبیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۲۲۳	۰/۳۷	۰/۵۳۷	۰/۷۱۱

مأخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۰

جدول ۵: تحلیل واریانس و رگرسیون چندگانه شاخص‌های بازارچه و رفاه منطقه‌ای

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	کمیت F	سطح معنی داری
اثر رگرسیون	۰/۲۶۳	۴	۰/۱۲۳	۳/۲۱۶	۰/۰۴۱
باقی مانده	۰/۶۳۱	۲۱	۰/۴۲۶		
کل	۰/۹۹۴	۲۵	-		

مأخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۰

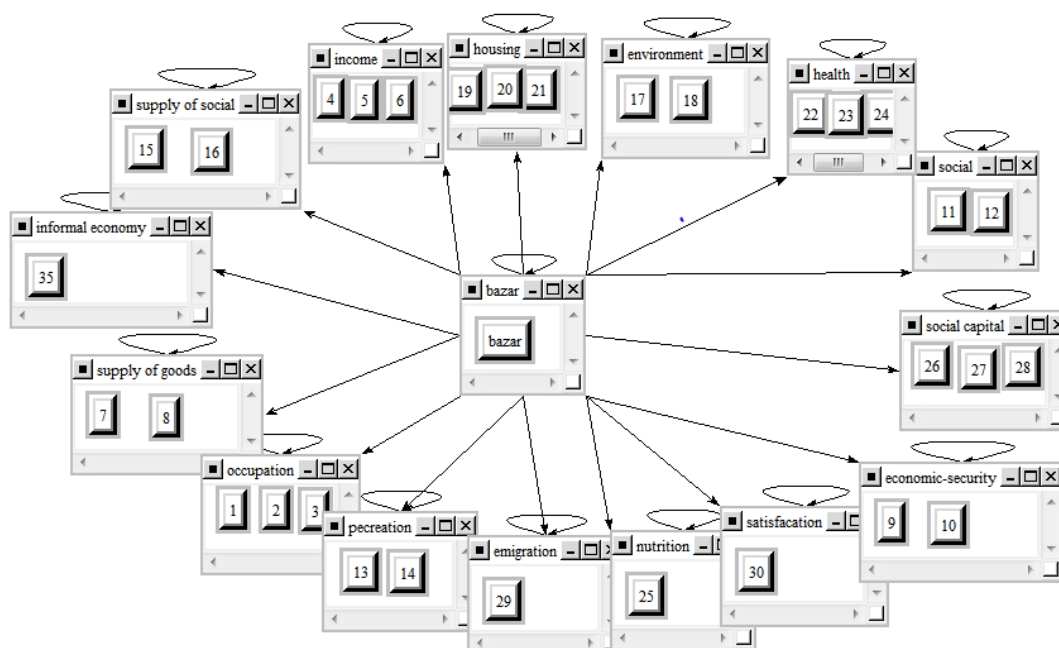
شاخص تأمین کالا، کنترل مهاجرت، اوقات فراغت، توسعه بازارچه به دلیل عدم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های لازم و دور بودن از مرکز معنی‌دار نمی‌باشد.

در جدول (۶) شاخص‌های رفاه و توسعه به عنوان شاخص‌های تلفیقی وارد مدل رگرسیون گردید. نتایج حاصل از مدل رگرسیونی معنی‌داری توسعه‌ی بازارچه و رفاه منطقه‌ای در سطح ۹۵ درصد را تأیید می‌کند. البته در بعضی از شاخص‌های رفاه و توسعه مانند

جدول ۶: آماره‌های متغیرهای وارد بر مدل رگرسیونی

Sig	t	ضریب غیراستاندارد		نام متغیر
		ضریب استاندارد β	خطای B	
۰/۱۲۷	-۱/۱۱	-	۰/۲۴۸	عرض از مبدأ
۰/۰۳۱	۲/۶۴۷	۰/۷۲۱	۰/۰۴۵	رفاه و توسعه

مأخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۰

نمودار ۴: تأثیرات بازارچه بر شاخص‌های توسعه

مأخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۰

اشتغال با وزن نهایی ۰/۰۲۵۷۳۰ است. ایجاد و استقرار این بازارچه باعث ایجاد و افزایش اشتغال غیرمستقیم در منطقه گردیده است، به طوری که علاوه بر اشتغال مستقیم توسط پیلهوران در امر صادرات و واردات کالا، نیازمندی‌های دیگری نظیر: بارگیری، حمل و نقل بار و مسافر، انبارداری، خدمات رستوران، مغازه و... نیز به وجود آمده است.

جدول ۷: اولویت‌بندی تأثیر بازارچه‌ی مرزی بر شاخص‌های توسعه

اولویت	وزن نهایی	وزن خوشه‌ها	وزن عمومی	شاخص‌ها
۱	۰/۰۳۷۸۴۸	۰/۴۹۸	۰/۰۷۶	مسکن
۲	۰/۰۲۵۷۳۰	۰/۴۱۵	۰/۰۶۲	اشتغال
۳	۰/۰۲۲۳۰۴	۰/۳۲۸	۰/۰۶۸	سرمایه‌ی اجتماعی
۴	۰/۰۱۹۷۸۷	۰/۴۲۱	۰/۰۴۷	امنیت اقتصادی
۵	۰/۰۱۸۹۶۳	۰/۳۸۷	۰/۰۴۹	بهداشت
۶	۰/۰۱۸۴۱۴	۰/۳۴۱	۰/۰۵۴	درآمد مرزنشینان
۷	۰/۰۱۸۰۸۴	۰/۲۷۴	۰/۰۶۶	محیط زیست
۸	۰/۰۱۴۶۷۸	۰/۳۵۸	۰/۰۴۱	امنیت اجتماعی
۹	۰/۰۱۳۷۳۴	۰/۲۱۸	۰/۰۶۳	تأمین کالاها
۱۰	۰/۰۱۲۹۶۰	۰/۲۴۰	۰/۰۵۴	جلوگیری از مهاجرت مرزنشینان
۱۱	۰/۰۱۱۷۷۲	۰/۲۱۸	۰/۰۵۴	تغذیه
۱۲	۰/۰۰۸۰۴۰	۰/۳۳۵	۰/۰۲۴	تأمین اجتماعی
۱۳	۰/۰۰۴۰۹۶	۰/۱۲۸	۰/۰۳۲	اقتصاد غیررسمی
۱۴	۰/۰۰۲۹۱۶	۰/۲۴۳	۰/۰۱۲	اوقات فراغت

مأخذ: محاسبات نگارنده، ۱۳۹۰

نتیجه و پیشنهادات

همکاری بین مرزی و گسترش ارتباطات در دو سوی مرز در قالب ایجاد بازارچه‌های مشترک مرزی موجب می‌شود مناطق تجاری دو طرف مرز در یک بازار ادغام شوند. گسترش بازارها منجر به رشد مراکز اقتصادی جدید در شهرهای مناطق مرزی می‌گردد. بنابراین همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی منجر به ایجاد همگرایی بین مرکز و پیرامون می‌شود؛ در

می‌توان نتیجه گرفت با توسعه‌ی بازارچه، مرزنشینان روستای تمرچین از رفاه نسبی برخوردار هستند اما این رفاه به دلیل همسو بودن با فعالیت‌های تجاری حاصل شده است. اگر به هر دلیلی فعالیت‌های تجاری منطقه رونق خود را از دست دهد رفاه نسبی به شدت کاهش خواهد یافت.

اولویت‌بندی تأثیرات بازارچه‌ی مرزی بر شاخص‌های توسعه

جهت اولویت‌بندی تأثیرات بازارچه‌ی مرزی تمرچین بر شاخص‌های توسعه از مدل تحلیل شبکه استفاده شده است. در این مدل ۱۵ شاخص (۱۵ خوشه) و ۳۱ عامل بارگذاری شده است. جهت تعیین میزات تأثیرات بازارچه‌ی مرزی تمرچین بر هر یک از شاخص‌های توسعه از ابزار پرسشنامه استفاده گردید. نتایج حاصل از پرسشنامه به‌عنوان ملاک ارزیابی به صورت بارگذاری وزنی در مدل وارد شده است. نتایج حاصل از این بارگذاری به‌صورت جداول سوپر ماتریس اولیه، ماتریس وزن عمومی برای تعیین وزن نهایی استفاده گردید (نمودار ۴). نتایج حاصل از تحلیل شبکه نشان می‌دهد ایجاد و توسعه‌ی بازارچه‌ی مرزی تمرچین بیشترین تأثیرگذاری را بر بخش مسکن با وزن نهایی ۰/۰۳۷۸۴۸ و کمترین تأثیرگذاری را بر بخش‌های اقتصاد غیر رسمی و اوقات فراغت داشته است. مهاجرپذیری یکی از مهم‌ترین عواملی است که منجر به تأثیرگذاری شدید این بازارچه بر بخش مسکن شده است به گونه‌ای که موجب گسترش تقاضا برای مسکن شده و همین امر به افزایش بی‌سابقه‌ی قیمت زمین و مسکن دامن زده است. به دنبال آن ساخت و سازهای داخل شهر به عنوان منبع درآمدی ناشی از اخذ عوارض و مالیات برای شهرداری بوده است. علاوه بر این، بر اساس مدل تحلیل شبکه دومین شاخصی که تحت تأثیر توسعه‌ی بازارچه مرزی تمرچین قرار گرفته است، شاخص

۲- حذف یا تنبیه صادرکنندگان که از طریق بازارچه اقدام به واردات یا صادرات قاچاق نموده و یا کالاهای با کیفیت پایین صادر یا کالاهای نامرغوب وارد می‌نمایند.

۳- تعاونی‌های تجاری در راستای تلفیق سرمایه‌های کوچک در جهت ایجاد مشاغل جدید برای جوانان که دارای سرمایه‌های اندک می‌باشند به گونه‌ای که منجر به عدم مهاجرت این افراد به شهرهای مرکزی تشکیل گردد.

۴- مشارکت دادن افراد بومی و ساکن منطقه در مبادلات تجاری به گونه‌ای که تمام افراد و گروه‌ها از فعالیت‌های بازارچه سود ببرند.

۵- سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در منطقه در قالب تأسیس واحدهای تولیدی و تبدیلی که با کالاهای صادراتی منطقه در ارتباط باشد. حتی‌الامکان این واحدها در مقیاس کوچک و متناسب با شرایط محیطی منطقه باشد که هم باعث رونق صادرات و هم باعث ایجاد اشتغال گردد.

۶- ظرفیت زیرساخت‌های ارتباطی، جاده‌ها و حمل و نقل جهت تسهیل ارتباط با سایر مناطق و تقویت مبادی ورودی و خروجی (پایانه‌ها و گمرکات).

۷- گسترش بازدهی بازارچه‌های مرزی برای افزایش کارایی در جهت تجارت بین مرزی از طریق ارتقاء کیفیت استقرارگاه بازار، احداث واحدهای خدماتی، توسعه و گسترش راهها و تلاش برای برقراری امنیت بیشتر گسترش یابد.

۸- ترکیب کالاهای صادرات و واردات بر اساس تولیدات، نیازهای منطقه تعیین شود.

۹- رعایت استانداردهای اجباری در کالاهای صادراتی و وارداتی صورت گیرد تا از یک‌سو بازارهای هدف برای صادرات به صورت دائمی حفظ گردد و از سوی دیگر کالاهای وارداتی به افزایش کیفیت زندگی کمک نماید.

۱۰- بنیان‌های سرمایه اجتماعی با معیارهای اعتماد اجتماعی، صمیمیت، پیوندهای خانوادگی و .. در راستای توسعه بازارچه باشد.

صورت توفیق، نگاه جمعیت مرزنشین به سمت درون و همگرایی معطوف می‌شود، که خود باعث توسعه‌ی فضایی مناطق مرزی خواهد شد. این بازارچه‌های مرزی دارای تأثیرات و کارکردهایی در زمینه‌ی اقتصادی در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی هستند. بررسی‌ها نشان می‌دهد میزان صادرات کالا از بازارچه‌ی مرزی تمرچین کاهش یافته است و این روند نزولی تأثیر مستقیمی بر افزایش نرخ تورم و همچنین افزایش هزینه‌های جابجایی کالا داشته است. همچنین فعالیت‌های بازارچه‌ی مشترک مرزی تمرچین در منطقه به عنوان یکی از ابزارهای توسعه و ارتقای سطح معیشت و وضعیت رفاهی مرزنشینان، تا حدی توانسته رفاه نسبی را در این منطقه ایجاد کند. به گونه‌ای که در شاخص کنترل قاچاق و مبادلات غیررسمی با تدوین قوانین و مقررات به میزان ۵۴/۲ درصد در کنترل مبادلات غیررسمی بهبود حاصل شده است. در زمینه‌ی اوقات فراغت به ویژه در جذب جمعیت و همچنین در زمینه‌ی اشتغال جوانان موفق عمل نکرده است. در ارتباط با شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی یافته‌ها نشان می‌دهد این شاخص‌ها رابطه‌ی مستقیمی با کیفیت زندگی ساکنان دارد و در زمینه‌های امنیت اجتماعی و حتی امنیت اقتصادی (قبول چک و ...) شاهد بهبود نسبی می‌باشیم. در نهایت مدل رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد بین عوامل موجود در بازارچه‌ی مرزی تمرچین (شاخص‌های سال ۱۳۸۵) و شاخص‌های رفاه منطقه‌ای (مطالعات میدانی) رابطه‌ی نسبتاً معناداری وجود دارد به گونه‌ای که در تعداد زیادی از شاخص‌ها، بازارچه نقش مؤثری در رفاه منطقه‌ای ایجاد کرده است. با این حال جهت مطلوبیت نقش بازارچه در بهبود شاخص‌های توسعه پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱- در جهت کاهش ارتباط بین فعالین تجارت قانونی در بازارچه با افراد سودجو و فعالین قاچاق کالا برنامه‌ریزی صورت پذیرد.

- شمال غربی ایران، پژوهشنامه بازرگانی. شماره ۱۰. مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان آذربایجان غربی.
- موسوی، میرنجف (۱۳۸۸). تحلیل کارکرد مرز بر ساختار فضایی شهرهای مرزی استان آذربایجان غربی، پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. دانشگاه اصفهان.

- Hansen, N.M (1975). an Evaluation of Growth Center Theory and Practice, Environment and Planning, No.7.
- Knox, P. I & Marston, S. A (1998), Places and Regions in Global Context, Human Geography, New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River.
- Kratke, S (1998). Regional integration or fragmentation? The German Polish border region in a new Europe, Regional Studies, Vol 33/7.
- Niebuhr Annkatrin & Stiller Silvia (2002). Integration Effects in Border Regions: A Survey of Economic Theory and Empirical Studies, HWWA Discussion Paper, Hamburg Institute of International Economics.
- Niebuhr, A (2005). The impact of EU enlargement on European border regions, HWWA Discussion Paper, No33.
- Petraikos, G & Economou, D (2007). The Spatial aspects of development in South – Eastern Europe, [http://www. ersa. Org /ersacofs / ersaoz/ cd- rom / paper / 139. pdf].
- Pena, Sergio (2005). Recent development in urban marginality along Mexico,s northern border, Journal of Habitat International, No29.
- Topaloglou, L & Petraikos, C (2006). The new economic geography of The Northern Greek border regions, Paper Presented at 46th Congress of the European Regional Science Association, Volos, 26- 28 August.
- Van der Veen, A. and Boot, D-L (1995). Cross – border Cooperation and European regional Policy. In, ed. H. Eskelinen and F. snickars, 75 - 94. Berlin: Springing.

- ۱۱- در قوانین و مقررات ناظر بر مبادلات مرزی به منظور هدایت کردن مبادلات به سمت و سوی کالاهای مزیت‌دار در این منطقه تجدید نظر گردد.
- ۱۲- تخصیص درآمدهای بازارچه در راستای اشتغال‌زایی در منطقه و بهبود کیفیت محیطی خود منطقه مصرف گردد.

منابع

- جعفری، شهریار (۱۳۸۵). شمال عراق بستری مناسب برای صادرات و کریدور ترانزیتی از طریق مرز تمرچین پیرانشهر، مقاله چاپ نشده در گمرک پیرانشهر.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۱). رابطه متقابل امنیت و دفاع با آمایش سرزمین، مجموعه مقالات همایش آمایش و دفاع سرزمینی. تهران. انتشارات دانشگاه امام حسین.
- دفتر مطالعات اقتصادی (۱۳۸۱). تحلیلی بر نقش و عملکرد بازارچه‌های مرزی، معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی. وزارت بازرگانی.
- صباغ‌کرمانی، مجید (۱۳۸۰). اقتصاد منطقه‌ای (تئوری‌ها و مدل‌ها)، انتشارات سمت. تهران.
- عندلیب، علیرضا (۱۳۷۹). آمایش مناطق مرزی با تأکید بر ملاحظات امنیتی-دفاعی (مطالعه موردی خوزستان)، جلد اول. دانشکده هنرهای زیبا. دانشگاه تهران.
- عندلیب، علیرضا (۱۳۸۰). نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی، تهران. انتشارات دانشکده فرماندهی ستاد سپاه.
- محمدی، حمیدرضا؛ علی‌اکبر فخرفاطمی (۱۳۸۴). نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه فضایی مناطق مرزی- پژوهش موردی: بازارچه مرزی باجگیران، ژئوپلیتیک. شماره ۱.
- محمودی، علی (۱۳۷۸). بررسی موانع و مشکلات بازارچه‌های مرزی: مطالعه موردی مناطق شمال و

